

Schell Csilla

**Tradíció és kontinuitás.
Gondolatok a bukovinai székelyek kultúrájáról**

**Tradition and Continuity – Thoughts on the Culture
of the Székely in Bukovina**

The ethnic patterns of the Völgység in the Bonyhád district fundamentally changed with the German-Székely exchange of population after World War II. Its inhabitants have grown more conscious of their ethnic roots during the past ten years. The process of cultural self-organisation and the demand for the discovery of the family's course of life have both come to the fore.

A népcsoportok második világháború alatti és utáni migrációja, elüzetése és vándorlása Európában sokhelyütt, így Magyarországon is, új etnikai összetételű régiókat eredményezett, és átszervezte azokat nemcsak gazdasági és politikai, hanem néprajzi-kulturális tekintetben is. A nagy népességmozgások részét képezte a távoli Bukovinából – több, hosszabb-rövidebb ideig tartó ideiglenes elhelyezés, tartózkodás után – Magyarország déli megyéibe telepített bukovinai székelyek hányattatása is.

A migráció sokoldalú, bonyolult folyamatának összképét csak az utóbbi időkben, a levéltári adatok elemzésének birtokában lehetett megrajzolni. S bár Tóth Ágnes a második világháborút követő magyarországi migrációs folyamatokat tárgyaló művében a bukovinai székelyek letelepítésének etno-, párt- és földpolitikai összefüggéseit részletesen bemutatja, egy a bukovinai székelyek áttelepülésének és integrációjának történetét feldolgozó munka mind a mai napig nem született meg.¹

A vegyes etnikumú Völgység volt a második világháború után az a régió, amelynek az etnikai térképe a népességcsere által mondhatni gyökeresen átíródott. „A változások itt voltak a legmélyebbek, a bonyhádi járás – az ország legnagyobb egy tömbben élő német kisebbségi területe – bocsátotta ki kényszerűségből a legmagasabb arányban német lakóit. Helyükre viszonylag koncentráltan telepedtek a bukovinai székelyek, az 1949-es népszámlálás utáni megyei adatsor szerint mintegy 10 000 fős létszámmal.”² A megérkezők

¹ Ágnes Tóth, *Migrationen in Ungarn 1945–1948. Vertreibung der Ungarndeutschen, Binnenwanderungen und slowakisch–ungarischer Bevölkerungsaustausch*, Oldenburg 2001. (A német nyelvű kiadás alapja az első magyar nyelvű kiadás: Tóth Ágnes, *Telepítések Magyarországon 1945–1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák–magyar lakosságcsere összefüggései*, Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltár 1993.)

Sokatmondó az is, hogy – mint ahogy az utóbb e munka német nyelvű változatának előszavában Gerhard Seewann német történész szavá teszi – Tóth Ágnes publikációjának első, magyar nyelvű kiadása a „Századok” című folyóirat recenzense tollából azt a kritikát kapta, hogy a többszörös telepítést elszenvedett bukovinai székelyekkel szemben nem tanúsít elég empátiát. – Tóth, 2001. 12.

² Szóts Zoltán, A bukovinai székelyek migrációjának kérdőíves vizsgálata. In: Szita László / Szóts Zoltán (szerk.), *A Völgység huszadik százada. Struktúrák és konfliktusok*, Bonyhád 2001, 143.

elhelyezése és ellátása, mint ahogy újabb vizsgálatok részletesen bemutatták, részben a helyi németek vagyonek Kobzásaival járt együtt.³ Ennek a székely népességcsoport számára (is) demoralizáló hatása volt. Az események során új etnikai összetételű kistérség keletkezett, amely saját „keletkezéstörténetét” máról holnapra nem tudta „elfelejteni”. A közösségek képződéséhez szükséges szolidaritás érzetét a kollektív bűnösség közösségeket mérgező ideológiáján kívül a déli megyékben működő Bodor György ellentmondásos telepítő tevékenysége is befolyásolta. Bodor – aki a németek elűzését még 1975-ben (!) megjelent visszaemlékezésében is egyfajta igazságtételnek tekintette – Hidason kifejezetten azon megfontolásból telepített le református székelyeket, mert a második világháború előtt a református magyarság itt visszaszorult.⁴ Ezzel bizonyos fokig konzerválta a Hidason kiéleződött, a német térhódítással és a magyarok fogyatkozásával kapcsolatos küzdelmet, amely már az első világháború előtt – akaratlanul – országos „hírnévre” tett szert. Nem csoda tehát, ha előítéletek rögződtek meg, valamint hogy a bukovinai székelyeknek „meg kellett küzdenie a helyi lakosság előítéletével és ellenszenvével”, amelyet „elsősorban a telepítés módja váltott ki”. Ez azt eredményezte, hogy „jómódú környezetben a székely fogalma még hosszú ideig a szegénységet jelentette.”⁵

A bukovinai székelyek települési és integrációs története a szocializmus évtizedeiben teljesen feldolgozatlan maradt – mint ahogy a sváboké is –, és „kiszorult” a társadalmi köztudatból: A szocializmusban mindenki egységesen beilleszkedettnek számított, és hivatalosan persze nem létezhetek etnikai problémák sem. Mindazonáltal – és ez a tény jól illeszkedik a szocializmus ellentmondásos profiljához – a bukovinai székelyek népkultúrája éppen a felerősödő folklórmozgalomnak köszönhetően a magyar népi kultúra és a hagyományápolás gyakorlatának eminens mintapéldájává vált.

Jelen tanulmányban nem elsősorban a bukovinai székelyek kulturális hagyományait, hanem ezeknek a közösség mindennapjaiban való jelenlétét, s ezeknek a hagyományoknak a magyar társadalmi köztudatba való „lehívását” vizsgáljuk. A fő kérdés az, hogy mely időpontban, hogyan látták, transzportálták (és talán funkcionalizálták) a bukovinai székelyek hagyományos kultúráját, és ez hogyan változott meg a második világháború után? Valamint: hogyan változott meg a bukovinai székelyek önképe, és milyen szerepet játszott ebben az államilag támogatott és részben irányított folklór és népművészeti mozgalom, s nem utolsósorban a néprajztudomány? Végül annak a vizsgálata is fontos lenne, hogy milyen kulturális kölcsönhatásokra került sor a környezettel, például a szomszédos németekkel? Bár ehelyütt a fölvetett kérdések részletes kifejtésére – terjedelmi korlátok, s még inkább kutatási eredmények hiányában – nem vállalkozhatunk, meggyőződésünk, hogy az itt megadott támpontok is érdekes összefüggéseket világíthatnak meg, s nemcsak a bukovinai székelyek népcsoportja, de a magyar társadalom népkultúra-értelmezése, a

³ Ld. utóbb: Krisztina Kaltenecker, *Das Dilemma der massenhaften oder vollständigen Zwangsaussiedlung der Deutschen aus Ungarn. Die Entstehungsgeschichte der Regierungsverordnung Nr. 12.330 / 1945*, in: *Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde* [Német és kelet-európai néprajzi évkönyv], 44 (2001), 35–97, ld. 46ff.

⁴ Solymár Imre, „Hidas akkor szimbólummá vált”. Egy politikai jelkép magyarok és svábok együttélésében, a bukovinai székelyek letelepítésében, 92. in: Szita László–Szóts Zoltán (Szerk.), *A Völgyesség két évszázada*, Bonyhád, 1991. 85–103.

⁵ A. Sajti Enikő, *Székely telepítés és nemzetiségpolitika a Bácskában – 1941*. Budapest, 1984. 31. [MEK-01275, Az oldalszámok a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalszámozását veszik alapul.]

bukovinai székelyek kultúrájának a magyar társadalmi tudatban való reprezentációja szempontjából is.

A „nyelvszigeti magyarság” („Sprachinselungarn”)⁶

A bukovinai székelyek hagyományos kultúrája iránti érdeklődés több fázisban már a 19. században, a nyelvsziget „felfedezése” idején megnyilvánult, de – ahogy Makkai Béla írta – asszimilációjuk megakadályozása igazán az első világháború előtti évtizedekben „a nemzeti önbecsülés aspektusából kapott különleges hangsúlyt”, ugyanis a bukovinai székelyek „távlatilag elkerülhetetlen beolvadásának feltartóztatásától [...] a Szent István-i Birodalom »államalkotó« nemzetének erkölcsi gyarapodását lehetett kalkulálni.”⁷ Ezen összefüggések vizsgálata persze nem (csak) a néprajz feladata. Ami a néprajzot érdekli, az az, hogy milyen szerep jutott ebben a bukovinai székelyek kultúrájának.

Réső Ensel Sándornak a 19. század második felében a magyar népszokásokról megjelent munkájában is található rövid leírást a bukovinai székelyekről.⁸ Réső Göndöcs Lajost idézi, aki mint szorgalmas és ügyes kezű népet írta le őket. Az 1861-es, a *Pester Lloyd*-beli és a *Temesvárer Zeitung*-beli források szerint:

„obwohl vom eigentlichen Vaterlande weit entfernt und dem rumänischen Einflusse sehr preisgegeben, dennoch [sind die Bukowiner Szekler] bemüht, das vom Stammlande Mitgebrachte, als: Sprache, Gebräuche, Sitte u.s.w. zu erhalten und zu

⁶ A „nyelvszigeti magyarság” kifejezése tükörfordítás és egyben szójáték, amely a „nyelvszigeti némettség” fogalmát, a német néprajz egy időben gyakran használt terminus technicusára igyekszik reflektálni. A nyelvszigeti némettség (ném. „*Sprachinseldeutsche*”) azokat a keleti területeken élő német népcsoportokat jelöli meg, amelyek nyelvüket (dialektusukat) és népkultúrájukat a több évszázados bevándorlás után is meg tudták tartani – mint kisebb-nagyobb nyelvi és kulturális „szigetek” (ném. „*Insel*”). A két világháború között azonban az ezt a területet megcélzó néprajzi kutatás ideológiai töltete a '30-as években egyre erősödött, s mindinkább hajlott rá, hogy ezekben a keleti bástyákban egy archaikus, tiszta, rurális népkultúra letéteményesét lássa, míg végül egy agresszív ideológia szellemében és szolgálatában már magasabb rendű kulturális szigetekről beszélt, s élesen szembe állította őket a környező idegen nyelvű, primitívebbnek titulált kultúrával („*fremdvölkische Umwelt*”), valamint kiszorította látóköréből azokat az elemeket, amelyek kulturális kölcsönhatás vagy keveredés eredményei voltak. Mindazonáltal éppen elsősorban ennek a néprajzi ágnak a konzekvens kritikája hozta meg a német néprajz számára a gyökeresen új irányt megjelölő impulzusokat (ném. „*Interethnik*”). A nyelvszigeti némettség néprajzában kritikájához ld.: Ingeborg Weber-Kellermann, *Zur Frage der interethnischen Beziehungen in der „Sprachinselvolkskunde”, Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 62 (1959), 19–47, uő.: *Probleme interethnischer Forschungen in Südosteuropa, Ethnologia Europaea* 1 (1967), 218–231, valamint uő.: *Deutsche Volkskunde zwischen Germanistik und Sozialwissenschaften*, Stuttgart 1969, 68. és 89.

⁷ Makkai Béla, *Magyarság-gondozás Bukovinában, Kisebbségkutatás* 9 (2000), 3, 15. [az elektronikusan tárolt változat oldalszámozása].

⁸ Réső Ensel Sándor, *Magyar népszokások* [Az 1867-ben megjelent kötet reprintkiadása], Budapest, 2000. 96.

*pflegen. [...] Die Race [habe sich] so rein national erhalten, da man in jeden Sprossen der Colonie auf den ersten Blick den Ungarn erkennt.*⁹

A katolikus pap Druzbáczy pedig, aki az 1860-as években a nyomorúságos gazdasági helyzet és éhínség orvoslása céljából számos felhívást írt, a székelyfalvak lakóiról egyenesen mint „igazi magyarokról”, mint „Attila tiszta sarjairól” beszélt. A későbbiekben több hasonló, a figyelmet a bukovinai székelyekre irányító – a magyar patriotizmust a gazdasági szükség enyhítése céljából felébreszteni kívánó – segélyt kérő írás született, amelyek szerzői „Magyarhon lelkes fiaihoz és leányaihoz” apelláltak.¹⁰ Ezeknek a publicisztikáknak egyes emocionalizáló célzattal megfestett képei és toposzai – amelyek nem mentesek a túlzásoktól sem, pl. hogy a bukovinai székelyek „idegent községükben nem tűrnek,¹¹ – azonban megragadnak a társadalmi köztudatban, és még sokáig fogják kísérni a bukovinai székelyeket.

Az 1870-es években, amikor úgymond egy csapásra felismerik bennük a „keleti testvéreket”, a politikai figyelem előterébe kerülnek, nem utolsósorban azért, hogy ügyükben jelentős közéleti személyiségek – így Jókai Mór, aki a *Hon* hasábjain cikksorozatot ír a bukovinai székelyekről, s egyhelyütt azzal az érdekes hasonlattal él, hogy a bukovinai székelyek ugyanolyan fontosak a magyarok számára, mint a baltikumi németek a németek számára – emelik fel a hangjukat. Az a szerep, amit a bukovinai székelyek a politikai köztudatban játszottak, többek között Mihály László parlamenti képviselő 1877-es „millenniumi ötlete” révén ragadható meg. Eszerint a székelyek Pusztaszerre való telepítése egy a honfoglalás emlékét megfelelően méltató aktus lehetne. A történész Szádeczky Lajos is szítja a *Pesti Napló*-ban az 1883-ban keresztülvitt al-dunai telepítés kapcsán a hangulatot, amikor „hontalanságban sýnyló elszakadt véreink”-ről beszél.¹² És az sem véletlen – írja A. Sajti –, hogy „éppen a harmincas évek közepének, végének történetírása, publicisztikája fedezte fel ismét az »erkölcsös, szapora« bukovinai székelyeket.”¹³ Ezzel arra az „egyke-diskurzusra” céloz, amely a magyarság fenyegető eltűnését tárgyalta, s amelyre éppen a többnemzetiségű Hidas falu a szembeszökő példa. A hidasi „elnémult harang” a fogyatkozó magyarság közismert toposzává vált.¹⁴

---

⁹ „bár a [bukovinai székelyek] az anyaországtól messze elszakadtak és a román befolyásnak erősen ki vannak szolgáltatva, mégis azon fáradoznak, hogy az eredeti hazájukból magukkal hozott nyelvüket és szokásaikat, stb. fenntartsák és ápolják. [...] Fajuk olyan tisztán fennmaradt, hogy a kolónia mindegyik sarjában első pillantásra felismerjük a magyart.” Foki Ibolya–Solymár Imre–Szöts Zoltán, *Források a bukovinai székelyek történetének tanulmányozásához*. Szekszárd, 2000. 118.

¹⁰ Bíró Mózes andrásfalvi református pap kérvénye, in: Foki–Solymár–Szöts, i.m. 2000. 136.

¹¹ Uo., 125.

¹² A. Sajti, 1984. 3.

¹³ A. Sajti, 1984. 5.

¹⁴ 1934 májusában ünnepi református magyar istentiszteletet tartottak a hidasi templomban, mert azután a már hosszabb ideje használaton kívül lévő templomot átadták – a református pap és tanító kérésére – a helyi német református ifjúságnak. A korabeli sajtó részben erősen emocionalizált stílusban cikkezett a „szomorú szenzációról”, és megfelelően tudósított az „Egyke miatt kipuszult Hidas község magyar templomának” búcsúztatásáról. Solymár, 1991. 88.

Exponált népkultúra, exponált történelmi tudat

A bukovinai székelyek Magyarországra való letelepítése után a néprajzosok számára azonnal világossá vált, hogy itt egy különleges kutatási esély tárult fel, amire 1947-ben Ortutay Gyula programatikus írásban hívta fel a figyelmet. Ortutay meglátta, hogy „a bukovinai magyarság hazatelepítése egyedülálló alkalmat ad a magyar néprajz tudományának olyan megfigyelésekre, amelyekre eddig nem adódott, s ezután is aligha adódik mód”. Ez főként abban áll, hogy a kutatás megfigyelhet „olyan általánosabb etnológiai érdekű törvényszerűségeket [...], mint az etnikai csoportok találkozása, hatásátvétel, kiegyenlítődség, hatásátsugárzás.”¹⁵ Ortutay progresszív iránymutatásának – mint ahogy Andrásfalvy Bertalan még 1973-ban is megállapította –, elsősorban az anyag felhalmozását illetően akadtak követői, a kiegyenlítődségi és átvételi folyamatok kutatásának azonban jóval kevesebb figyelmet szenteltek. Nem érdektelen az sem, hogy Ortutay a magyar néprajz tudományának azon felelősségéről is beszélt, amelynek egyúttal „alkalma lenne a csángókkal szembeni mulasztásait [is] pótolni”.

Mindazonáltal nagy anyagmennyiség gyűlt össze a hagyományos néprajzi kánon területein – a sort már Kodály Zoltán megkezdte.¹⁶ Feltűnő azonban, hogy ezeknél a vizsgálatoknál több ízben előtérbe kerültek az elszigeteltség által keletkezett egyfajta elütő vonások, a sajátosság, visszamaradottság és konzervativizmus nyomai. Dégh Linda kakasdi gyűjtésen alapuló kötete, amely a mesekutatás jelentős dokumentációja,¹⁷ a bukovinaiak letelepítéséhez időben közel keletkezett. Benyomásait így foglalja össze a számára szembezőkően sajátosságos kultúráról:

„In den Szekler Siedlungen in Transdanubien fällt dem Forscher sofort die eigentümliche Kultur dieses Volkes auf, die Pflege der Tradition und die verhältnismäßig große Rückständigkeit gegenüber den anderen ethnischen Gruppen des Ungarns. Dieser Eindruck ist gerade bei den Andrásfalvern besonders stark; bereits unter den fünf bukowinischen Dörfern zählten sie zu den ‚zurückgebliebensten‘ und sie haben von den umgesiedelten Bewohnern dieser Dörfer die am meisten charakteristischen kulturellen Merkmale bewahrt.”¹⁸

Belényesy Márta a bukovinai székelyek tánc kultúrájáról írt monográfiát, s tanulmánya elején leszögezi e nép „nagyfokú hajlamosságát a konzervativizmusra és a tradicionalizmusra”, valamint hogy a bukovinai székelyek esetében olyan kultúrával van dolgunk,

¹⁵ Andrásfalvy Bertalan, A bukovinai székelyek kultúrájáról. in: Ortutay Gyula (Főszerk.), *Népi kultúra – népi társadalom*. 7. köt. Budapest. 1973. 8.

¹⁶ Uo., 7.

¹⁷ Linda Dégh, *Märchen, Erzähler und Erzählgemeinschaft*. Dargestellt an der ungarischen Volksüberlieferung, Berlin. 1962.

¹⁸ „A dunántúli székely településekben a kutatóknak azonnal feltűnik e népcsoport sajátos kultúrája, a hagyomány ápolása és a viszonylag nagy elmaradottság a magyarság más etnikai csoportjaival szemben Ez a benyomás főként az andrásfalviaknál különösen erős; az öt bukovinai falu közül is ők számítottak a ‚legvisszamaradottabbak‘ közé és ők őrizték meg az áttelepített falvak közül a legjellemzőbb kulturális vonásokat.” Dégh, 1962. 39.

„amely a vér szerinti kötelékek ápolása tekintetében – akár rokoni, akár tágabb etnikus kapcsolatok vonatkozásában – mélyen a feudalizmusban gyökerezik és így szállt tovább apáról fiúra.”¹⁹ A „keservesek” funkcióját elemző Andrásfalvy Bertalan álláspontja is az, hogy „egyetlen magyar népcsoportot sem találunk, amelyben csak megközelítően hasonló fokon élne a népcsoport különvalóságának és történetének tudata”, valamint reflektálja különleges „népi-nemzeti tudatukat” is.²⁰ Egységesnek tűnik a kutatók véleménye a bukovinai székelyek kifejezett történelmi (ön)tudatát illetően is. Ennek a történelmi önképnek a legfontosabb toposza az immár egyfajta mitikus vonásokat is felmutató történelmi esemény, a „mádéfalvi veszedelem”, amely a csoport kommemoratív emlékezetében mint kollektív trauma máig is talán a legfontosabb helyet foglalja el. Ezenfelül még igen fontosnak tűnnek a „székely szabadság” és a „székely összetartás” toposzai. Utóbbiakat Dégh Linda terepgyakorlata során nyert tapasztalatai alapján így írja le:

„Die charakteristischen Merkmale des gemeinschaftlichen Zusammenhaltens treten bei der in Transdanubien angesiedelten Volksgruppe umso deutlicher zutage, als sie sich von der Bildung der fremden Umgebung stark abhebt, wenn sie auch dieselbe Sprache spricht. Die ansässige und die angesiedelte Bevölkerung gehören zu verschiedenen ethnischen Gruppen, die Szekler werden als zurückgeblieben betrachtet, weshalb sie ihren Gemeinschaftsgeist – die Einheit der Szekler, die Einheit der Verwandtschaft – um so stärker betonen. Die Elemente der ‚Szekler Freiheit‘ sind bis in die Gegenwart im Bewusstsein der Szekler Volksgruppe lebendig geblieben. So halten sich die heutigen Kakasder für die Nachkommen eines privilegierten Soldatenvolkes und sind dementsprechend stolz.”²¹

Némely, Bukovinából „magukkal hozott” szokás, mint pl. a betlehemezés Kakasdon és Izményben („*andrásfalvi bötlehemezés*”) országos hírnévre tett szert, és nemcsak hogy magára vonta a néprajztudomány figyelmét,²² hanem éppen e figyelem és méltatás során, ezen visszacsatolás révén (is) tovább erősödött. A bukovinai székelyek képviseltetik magukat a tárgyi népművészet műfajaiban is: Balázs-Kovács Sándor utal pl. a székely fafaragók a Völgységben betöltött szerepére.²³ A legérdekesebbnek ehelyütt azonban számunkra a hagyományápolás „színpadi” formái tűnnek. Nagy szerepet játszott ezeknél

¹⁹ Belényesy Márta, *Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél*, Budapest, 1958.

²⁰ Andrásfalvy, 1973. 18.

²¹ „A dunántúli népcsoport közösségi összetartásának legjellemzőbb vonásai annál inkább kirajzolódnak, miután idegen környezetüktől műveltségük tekintetében elütnek, még ha ugyanazt a nyelvet beszélik is. A helybeli és a betelepült lakosság etnikailag különböző népcsoportokhoz tartoznak, a székelyek elmaradottnak számítanak, ami miatt a közösségi szellemet – a székely egységet, a rokonság egységét – annál inkább hangsúlyozzák. A ‚székely szabadság‘ elemei a székely népcsoport tudatában máig elevenen élnek. Így a mai kakasdiak egy kiváltságos katonanép utódainak tartják magukat és ennek megfelelően büszkék.” Dégh, 1962. 39.

²² Vö. többek között: Dömötör Tekla, *Régi és mai magyar népszokások*. Budapest. 1986. 14. és 101.; uő.: (Szerk.), *Népszokás, néphit, népi vallásosság (Magyar Néprajz, 8. köt.)*. Budapest. 1990. 233.

²³ Balázs-Kovács Sándor, *Etnikumok és a tárgyalgó népművészet a Völgységben 1945 után – Népművészettől a népi iparművészetig*. in: Szita-Szöts, 2001. 137.

olyan csoportok megalapítása, mint pl. a „Kakasdi Hagyományörző Együttes” (1972), amely évtizedekig vállalta műsorok betanulását és előadását.²⁴ Ezen csoportok és a székely pávakörök az országosan is felerősödő folklórmozgalom részeivé váltak. Terjedésükben nem kis szerepe volt a nagy nézettségű „Röpülj, páva” televíziós rendezvényesorozat tömegkommunikációs hatásának, amely országos hírnevet szerzett a résztvevőknek. Ezen fórum által azonban kifejezésre jutott a pártállami kultúrpolitika „igenlése” is. Amikor 1978-ban egy székely csoport ért el első helyezést, éppen a modern tömegkommunikáció biztosította a bukovinai székelyek számára, hogy mint a hagyományos kultúráját híven őrző népcsoport – ismét – a nemzeti kollektív emlékezet részévé váljanak.

Történelmi kontinuitás és hagyományápolás mint identitásképző tényezők

A bukovinai székelyek sorsa és történelme – főként ami a völgyeségi régiót illeti – máig érdeklődésre tarthat és tart számot.²⁵ A történelmi öntereflexió ebben a sokat megélt régióban az identitásképződés folyamatában fontos tényező, – ahol a bonyhádi polgármester szavaival élve – „az új folyamatosság megteremtője a német–magyar–zsidó mozaik, a dimbes-dombos vidék emberi közösségei.”²⁶

Az etnikai gyökerek tudatosulása mind a székelyeknél, mind pedig a magyarországi németeknél a rendszerváltást követően erősödő tendenciát mutat. Előtérbe került a régió történelmi önazonosulása a nyilvánosság, a kulturális önszerveződés síkján, és intenzívebbé vált a személyes, családi történelem feldolgozása is. Ebben a folyamatban továbbra is fontos szerepet játszik a tradíció, a népkultúra és ezek hangsúlyozott kontinuitása. Számos regionális és országos folklórtalálkozót szerveznek, ezen alkalmak, lehetőségek a hagyomány megélésének kijelölt helyeivé válnak.

Az ismert székely hagyományápoló Kóka Rozália egy beszédében a következőket mondta:

„Mi, akik már itthon Magyarországon születtünk, csak sejtjük, hogy „otthon-Bukovinában” mit jelent anyáinknak, apáinknak. Mi, akik itthon születtünk, ha arra felé vet szerencsénk, nem kerüljük el őseink volt otthonát. Erőt meríteni megyünk oda, de bármilyen szép széles Andrásfalva utcája, bármennyire is ép még nagyapám udvarán lévő kút fehérre meszelt kávéja (csak ezek élnek túl az újjraépítést), azért kétely ébredhet sokunkban, hogy mi is volt szüleinknek olyan szép benne? [...] Nekünk is szép, mert szüleink, nagyszüleink ott voltak otthon, mert ott születtek és ott voltak fiatalok [...] Akár tudatosan, akár ösztönösen visszaidézzük a mi mai világunkban az otthoni-otthon hangulatát – a mesékkel, a dalokkal, a táncokkal, a hiedelmeikkel, a szokásaikkal, vagyis az életmódjkkal –, úgy érezzük, hogy ezek fontosak számunkra. Ez annyira fontos sokunknak, hogy akár naponta végrehajtott kellemes kötelességet is

²⁴ Sebestyén Imre Dezső, Bukovinai székely hagyományörzés Kakasdon 1971–2001. Kézirat. Ehelyütt köszönöm meg szívélyesen Sebestyén Imre Dezső úrnak, hogy dokumentációját rendelkezésemre bocsátotta.

²⁵ Szóts Zoltán egy „Oral History Archívum” folyamatban lévő felépítéséről számol be, amelynek keretében mind német, mind bukovinai székely származású adatközlők életrajzát gyűjtik össze. – Szóts, 2001. in: Szita–Szóts 2001. 143–147.

²⁶ Szita–Szóts, 1991. Oroszki István polgármester előszava. 5.

*jelent sokunknak annak segítése, támogatása, hogy a fiatalok hagyományörző együttesek munkájába kapcsolódva ismerjék meg – még ha felvett szerepként gyakorolják is –, legyen egyénileg kialakult „Andrásfalva-élményük”, vagyis egy csepp bukovinai székelly tudatuk.*²⁷

A fenti idézet is jól szemlélteti a már nem a Bukovinában született generáció érzelmi kötődését az ősök otthonához, az „otthon-Bukovinához”, amely az utód megnyilvánulásában – mint a felmenőktől „örökölt”, és személyesen talán soha meg nem tapasztalt otthonkép – idézőjelbe kerül. Az itt idézett gondolatok és a beszédben felvillanó képek részben származhatnak azonban – mutatis mutandis – egész más vidékről is, pl. olyan személy tollából, aki szintén egy új országban, Németországban találta meg új hazáját. A távolra menekült – vagy ha úgy akarjuk – ugyancsak az „őshazába” visszatelepült németiség integrációját feldolgozó irodalomban számos hasonló példát találunk,²⁸ amelyek a távoli, elhagyott otthon, főként a falu iránti nosztalgiával vegyülő vágyódásról, valamint a történelem és a családi gyökerek megismerésének az egyén és a közösség számára való szükségességéről adnak számot.²⁹ Az önazonosulás fontos tényező tehát az első, a menekülést, áttelepülést átélő generáció számára. S mint ahogy láthatjuk, mind a bukovinai székelyeknél, mind a más anyanyelvű elszármazottaknál nemegyszer átöröklődik az elsőként elszármazottakat követő további generációra is. Nekik is nem egy esetben sikerül kialakítani egy, ha nem is fizikai, de mentális kötődést a család volt „otthonához”. Ezen otthon tudat ápolásának szerves része a hagyományörzés. E tekintetben a bukovinai székelyek példája nem elszigetelt jelenség, éppen ellenkezőleg, illeszkedik más nép és nemzetiségek hasonló helyzetben kialakított önreflexiók, hagyományörző metódusainak sorába.

---

²⁷ Sebestyén, 1.

²⁸ Vö.: Elisabeth Fendl, Reisen in die verlorene Vergangenheit – Überlegungen zum „Heimwehtourismus” 46. *Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde* [Német és kelet-európai néprajzi évkönyv] 41. (1998), 85–100.

²⁹ A régi lakóhelyhez, faluhoz való kötődés tanulságos dokumentumai a falumonográfiai, amelyek egy helység közösségének történelmét dolgozzák fel – sokszor egyúttal az elszármazott szerző nagy szorgalmáról és a volt otthon iránti erős kötődéséről tanúskodva. A freiburgi (Németország) *Johannes-Künzig-Institut für ostdeutsche Volkskunde* néprajzi intézetben a dunai sváb falumonográfiai – és közöttük magyar falvak elszármazott német községeinek – német nyelvű nagyobb gyűjteménye található.